
Ilkka Mellin

Tilastolliset menetelmät

Osa 3: Tilastolliset testit

Tilastollinen testaus

Tilastolliset testit

- >> Tilastollinen testaus
  - Tilastolliset hypoteesit
  - Tilastolliset testit ja testisuureet
  - Virheet testauksessa
  - Merkitsevyytaso ja testin hylkäysalue
  - Testin p -arvo
  - Testin suorittaminen
  - Esimerkki: Normaalijakauman parametreja koskevat testit
  - Tilastolliset testit ja mitta-asteikot

Tilastollisten hypoteesien testaaminen 1/5

- Lähtökohta:

Tutkimuksen kohteena olevasta perusjoukosta on esitetty jokin väite tai oletus.

- Kysymys:

Miten esitettyä väitettä tai oletusta voidaan *testata*?

- Vastaus:

Väitettä tai oletusta voidaan *testata tilastollisesti*, jos väite tai oletus voidaan pukea tutkimuksen kohteena olevan perusjoukon ominaisuuden vaihtelua perusjoukossa kuvaavaa todennäköisyysjakaumaa tai sen parametreja koskevaksi oletukseksi eli *hypoteesiksi*.

Tilastollisten hypoteesien testaaminen 2/5

- Olkoon X tutkimuksen kohteena olevan perusjoukon jonkin ominaisuuden vaihtelua perusjoukossa kuvaava *satunnaismuuttuja*.
- Olkoon satunnaismuuttujan X *todennäköisyysjakauman pistetodennäköisyys- tai tiheysfunktio*

$$f(x ; \theta)$$

jossa θ on funktion f muodon määräävä *tuntematon parametri*.

- *Yksinkertaisissa testausasetelmissä* kiinnostuksen kohteena on **hypoteesi**, jonka mukaan *parametrilla θ on arvo θ_0* .

Tilastollisten hypoteesien testaaminen 3/5

- Miten todennäköisyysjakauman $f(x ; \theta)$ parametria θ koskevaa hypoteesia

$$\theta = \theta_0$$

voidaan *testata tilastollisesti?*

- **Tilastollisessa testauksessa** *hypoteesi*

$$\theta = \theta_0$$

asetetaan koetteelle havaintojen todennäköisyysjakaumasta $f(x ; \theta)$ sisältämää informaatiota vastaan.

Tilastollisten hypoteesien testaaminen 4/5

- Oletamme jatkossa, että *havainnot*

$$X_1, X_2, \dots, X_n$$

muodostavat (**yksinkertaisen**) **satunnaisotoksen** jakaumasta, jonka pistetodennäköisyys- tai tiheysfunktio on

$$f(x; \theta)$$

- Tällöin $X_1, X_2, \dots, X_n$ ovat *riippumattomia, identtisesti jakautuneita satunnaismuuttujia*, joilla on *sama* pistetodennäköisyys- tai tiheysfunktio $f(x; \theta)$:

$$X_1, X_2, \dots, X_n \perp$$

$$X_i \sim f(x; \theta), i = 1, 2, \dots, n$$

Tilastollisten hypoteesien testaaminen 5/5

- Testin suorittamista varten valitaan **testisuure**, joka *mittaa* satunnaismuuttujien

$$X_1, X_2, \dots, X_n$$

havaittujen arvojen

$$x_1, x_2, \dots, x_n$$

ja hypoteesin $\theta = \theta_0$ yhteensopivuutta.

- *Hyvä yhteensopivuus* merkitsee sitä, että havainnot ovat *sopuosoinnussa* oletuksen $\theta = \theta_0$ kanssa.
- *Huono yhteensopivuus* merkitsee sitä, että havainnot ja oletus $\theta = \theta_0$ ovat *ristiriidassa* keskenään.

Tilastolliset testit

Tilastollinen testaus

>> Tilastolliset hypoteesit

Tilastolliset testit ja testisuureet

Virheet testauksessa

Merkitsevyytaso ja testin hylkäysalue

Testin p -arvo

Testin suorittaminen

Esimerkki: Normaalijakauman parametreja koskevat testit

Tilastolliset testit ja mitta-asteikot

Testausasetelmaa koskevat hypoteesit

- Kun todennäköisyysjakauman parametreja koskevia väitteitä tai oletuksia testataan tilastollisesti, **testausasetelmasta** on tehtävä asetelman kiinnittämiseksi seuraavat kolme oletusta:
  - (i) *Testausasetelmaa koskevat perusoletukset*, joista pidetään kiinni testauksen aikana, muodostavat testin **yleisen hypoteesin**.
  - (ii) *Testattavaa oletusta* kutsutaan **nollahypoteesiksi**.
  - (iii) **Vaihtoehtoinen hypoteesi** on *oletus, joka astuu voimaan, jos nollahypoteesi hylätään testissä*.

Yleinen hypoteesi 1/2

- *Yleiset testausasetelmaa koskevat oletukset muodostavat testin yleisen hypoteesin H.*
- *Yleinen hypoteesi H sisältää oletukset*
  - *perusjoukosta*
  - *käytetystä otantamenetelmästä*
  - *perusjoukon jakaumasta*
- **Yleisen hypoteesin H oletuksista *pidetään kiinni testauksen aikana*, mikä merkitsee sitä, että testi on aina ehdollinen yleisen hypoteesin H oletusten suhteen.**

Yleinen hypoteesi 2/2

- Huomaa, että yleisen hypoteesin sisältämiä *jakaumaoletuksia* voidaan ja on tavallisesti myös syytä testata erikseen; ks. esimerkiksi lukua **Yhteensopivuuden, homogeenisuuden ja riippumattomuuden testaaminen**.

Tilastolliset hypoteesit

Nollahypoteesi

- Sitä *perusjoukon jakauman parametreja koskevaa väitettä tai oletusta, jota halutaan testata* kutsutaan **nollahypoteesiksi**.
- Nollahypoteesille käytetään tavallisesti merkintää H_0 .
- Testissä nollahypoteesi H_0 *asetetaan koetteelle havaintojen perusjoukon jakaumasta sisältämää informaatiota vastaan*.
- Nollahypoteesista H_0 *pidetään kiinni, elleivät havaintojen sisältämät todisteet nollahypoteesia vastaan ole kyllin voimakkaita*.

Nollahypoteesin muoto yksinkertaisissa testausasetelmissä

- Olkoon

$$f(x ; \theta)$$

tutkimuksen kohteena olevaa perusjoukon ominaisuutta kuvaavan *todennäköisyysjakauman pistetodennäköisyys- tai tiheysfunktio*.

- *Yksinkertaisissa testausasetelmissä* nollahypoteesi on muotoa

$$H_0 : \theta = \theta_0$$

- Huomautus:

Nollahypoteesit ovat yksinkertaisissa testausasetelmissä muotoa ”*on sama*” tai muotoa ”*ei ole eroa*”.

Vaihtoehtoinen hypoteesi

- **Vaihtoehtoinen hypoteesi** H_1 on *oletus, joka astuu voimaan, jos nollahypoteesi* H_0 *hylätään.*
- Vaihtoehtoinen hypoteesi voidaan tavallisesti muotoilla usealla eri tavalla.
- Huomautuksia:
  - Jos nollahypoteesi on muotoa ”*on sama*” tai ”*ei ole eroa*”, vaihtoehtoinen hypoteesi on tavallisesti muotoa ”*ei ole sama*” tai ”*on eroa*”.
  - Tilastollista testiä tehtäessä toivotaan usein, että *nollahypoteesi voidaan hylätä ja vaihtoehtoinen hypoteesi hyväksyä.*
  - Vaihtoehtoisen hypoteesin *hyväksyminen* merkitsee yleensä *informaation lisääntymistä.*

Vaihtoehtoisen hypoteesin muoto yksinkertaisissa testausasetelmissä 1/2

- Jos nollahypoteesi on yksinkertaista muotoa

$$H_0 : \theta = \theta_0$$

vaihtoehtoinen hypoteesi voidaan muotoilla kolmella eri tavalla.

- Huomautus:

Vaihtoehtoisen hypoteesin muoto vaikuttaa tavallisesti siihen tapaan, jolla testi suoritetaan.

Vaihtoehtoisen hypoteesin muoto yksinkertaisissa testausasetelmissä 2/2

- Jos *vaihtoehtoinen hypoteesi* on muotoa

$$H_1 : \theta > \theta_0$$

tai muotoa

$$H_1 : \theta < \theta_0$$

vaihtoehtoista hypoteesia kutsutaan **yksisuuntaiseksi**.

- Jos *vaihtoehtoinen hypoteesi* on muotoa

$$H_1 : \theta \neq \theta_0$$

vaihtoehtoista hypoteesia kutsutaan **kaksisuuntaiseksi**.

Tilastolliset testit

Tilastollinen testaus

Tilastolliset hypoteesit

>> Tilastolliset testit ja testisuureet

Virheet testauksessa

Merkitsevyystaso ja testin hylkäysalue

Testin p -arvo

Testin suorittaminen

Esimerkki: Normaalijakauman parametreja koskevat testit

Tilastolliset testit ja mitta-asteikot

Tilastollinen testi päätössääntönä

- **Tilastollinen testi** on *päätössääntö*, joka kertoo *jokaisessa yksittäisessä testaustilanteessa* eli *jokaiselle otokselle*, *onko nollahypoteesi H_0 hylättävä vai ei*.

Testisuure

- Tilastollinen testi perustetaan **testisuureeseen**, joka mittaa havaintojen ja nollahypoteesin H_0 yhteensopivuutta.
- Testisuure on *satunnaismuuttuja*, jonka arvo riippuu havainnoista ja nollahypoteesista H_0 .
- Havaintojen ja nollahypoteesin H_0 yhteensopivuuden mittaaminen tarkoittaa sitä, että tutkitaan *kuinka todennäköistä on saada sellaisia testisuureen arvoja kuin on saatu*.
- Siten yhteensopivuuden mittaaminen vaatii *testisuureen jakauman* tuntemista.

Testisuure ja testi päätössääntönä

- Jos havaintojen ja nollahypoteesin H_0 *yhteensopivuus* on testisuureella mitattuna *hyvä*, nollahypoteesi H_0 *jätetään voimaan*.
- Jos havaintojen ja nollahypoteesin H_0 *yhteensopivuus* on testisuureella mitattuna *huono*, nollahypoteesi H_0 *hylätään* ja *vaihtoehtoinen hypoteesi* H_1 *hyväksytään*.

Testisuureen normaaliarvo

- Testisuureen odotusarvoa *nollahypoteesin* H_0 *pätiessä* kutsutaan testisuureen **normaaliarvoksi**.
- Jos testisuureen havaittu arvo *on lähellä* testisuureen normaaliarvoa, *havainnot ovat sopusoinnussa nollahypoteesin* H_0 *kanssa*.
- Jos testisuureen otoksesta määrätty arvo *poikkeaa merkittävästi* testisuureen normaaliarvosta, *havainnot sisältävät todisteita nollahypoteesia* H_0 *vastaan*.

Tilastolliset testit

Tilastollinen testaus

Tilastolliset hypoteesit

Tilastolliset testit ja testisuureet

>> Virheet testauksessa

Merkitsevyystaso ja testin hylkäysalue

Testin p -arvo

Testin suorittaminen

Esimerkki: Normaalijakauman parametreja koskevat testit

Tilastolliset testit ja mitta-asteikot

Hylkäysvirhe ja sen todennäköisyys 1/2

- Jos nollahypoteesi H_0 *hylätään silloin, kun se on tosi*, tehdään **hylkäysvirhe**.
- *Hylkäysvirheen todennäköisyys α on ehdollinen todennäköisyys*

$$\Pr(H_0 \text{ hylätään} \mid H_0 \text{ on tosi}) = \alpha$$

- *Hylkäysvirheen todennäköisyyden α komplementti-todennäköisyys*

$$\Pr(H_0 \text{ hyväksytään} \mid H_0 \text{ on tosi}) = 1 - \alpha$$

on todennäköisyys hyväksyä nollahypoteesi silloin, kun se on tosi.

Hylkäysvirhe ja sen todennäköisyys 2/2

- Tilastollisessa testauksessa noudatetaan tieteen yleistä *varovaisuusperiaatetta*:
Hypoteeseja ei pidä hylätä ilman riittäviä syitä.
- Siksi nollahypoteesin H_0 *virheellisen hylkäyksen todennäköisyys halutaan tehdä tilastollisessa testauksessa mahdollisimman pieneksi.*
- Jotta hylkäysvirheen todennäköisyys saataisiin mahdollisimman pieneksi, *havainnoilta on vaadittava vahvoja todisteita nollahypoteesia H_0 vastaan ennen sen hylkäämistä.*

Hyväksymisvirhe ja sen todennäköisyys

- Jos nollahypoteesi H_0 jätetään voimaan silloin, kun se ei ole tosi, tehdään **hyväksymisvirhe**.
- *Hyväksymisvirheen todennäköisyys β* on ehdollinen todennäköisyys

$$\Pr(H_0 \text{ jätetään voimaan} \mid H_0 \text{ ei ole tosi}) = \beta$$

- Huomautus:

Hylkäysvirheen todennäköisyys α ja hyväksymisvirheen todennäköisyys β eivät ole toistensa komplementtitodennäköisyyksiä.

Testin voimakkuus

- *Hyväksymisvirheen todennäköisyyden β komplementti-todennäköisyyttä*

$$\Pr(H_0 \text{ hylätään} \mid H_0 \text{ ei ole tosi}) = 1 - \beta$$

kutsutaan testin **voimakkuudeksi**.

- Hyvä testi on *voimakas*, koska voimakkaalla testillä on pieni hyväksymisvirheen todennäköisyys β .
- Testin voimakkuus ($1 - \beta$) riippuu tavallisesti mm. testattavan parametrin *todellisesta arvosta*.
- Testin voimakkuutta testattavan parametrin arvojen funktiona kutsutaan **voimakkuusfunktioksi**; esimerkki: ks. kappaletta **Yhden otoksen *t*-testi** luvussa **Testit suhdeasteikollisille muuttujille**.

Ensimmäisen ja toisen lajin virheet

- Koska testiä tehtäessä pyritään *ensisijaisesti* varomaan sitä, että nollahypoteesi H_0 *hylätään* silloin, kun se *on tosi*, *hylkäysvirhettä* kutsutaan usein **ensimmäisen lajin virheeksi**.
- Tällöin *hyväksymisvirhettä* eli sitä, että nollahypoteesi H_0 *hyväksytään* silloin, kun se *ei ole tosi*, kutsutaan **toisen lajin virheeksi**.

Maailman tila ja testin tulos

- *Maailman tilat ja testin tulokset* voidaan luokitella seuraavaksi nelikentäksi:

		Maailman tila	
		Nollahypoteesi pätee	Nollahypoteesi ei päde
Testin tulos	Nollahypoteesi jää voimaan	Oikea johtopäätös	<i>Hyväksymisvirhe</i>
	Nollahypoteesi hylätään	<i>Hylkäysvirhe</i>	Oikea johtopäätös

Testin hylkäys- ja hyväksymisalueet ja testi päätössääntönä

- Kun testi formuloidaan *päätössääntönä*, testiä varten konstruoidun testisuureen *mahdollisten arvojen joukko* jaetaan kahteen osaan, *hylkäysalueeseen* ja *hyväksymisalueeseen*:
  - (i) Jos testisuureen havainnoista määrätty arvo joutuu **hylkäysalueelle**, *nollahypoteesi H_0 hylätään*.
  - (ii) Jos testisuureen havainnoista määrätty arvo joutuu **hyväksymisalueelle**, *nollahypoteesi H_0 jätetään voimaan*.
- Huomautus:

Jako hylkäys- ja hyväksymisalueisiin *ei saa riippua havainnoista*.

Tilastolliset testit

Tilastollinen testaus

Tilastolliset hypoteesit

Tilastolliset testit ja testisuureet

Virheet testauksessa

>> Merkitsevyystaso ja testin hylkäysalue

Testin p -arvo

Testin suorittaminen

Esimerkki: Normaalijakauman parametreja koskevat testit

Tilastolliset testit ja mitta-asteikot

Merkitsevyystaso

- Testin **merkitsevyystaso** α on todennäköisyys sille, että *testisuureen havainnoista määrätty arvo joutuu hylkäysalueelle, jos nollahypoteesi H_0 pätee.*
- Jos testisuureen havainnoista määrätty arvo joutuu *nollahypoteesin H_0 pätiessä hylkäysalueelle, nollahypoteesi H_0 hylätään virheellisesti* ja seurauksena on *hylkäysvirhe*, jonka todennäköisyys on α .
- Tavallisesti testin *hylkäysalue* määrätään kiinnittämällä testissä käytettävä merkitsevyystaso α *etukäteen* (ennen havaintojen keräämistä); ks. kohtaa **Esimerkki: Normaalijakauman parametrien testaaminen.**

Merkitsevyystason frekvenssitulkinta

- Oletetaan, että *nollahypoteesi* H_0 *pätee* testausasetelmassa.
- Valitaan testin *merkitsevyystasoksi* α .
- *Toistetaan* otantaa ja sovelletaan jokaiseen otokseen *samaa testiä*.
- **Tällöin hylkäämme nollahypoteesin H_0 virheellisesti keskimäärin $\alpha\%$:ssa otoksia, vaikka nollahypoteesi H_0 koko ajan pätee.**

Merkitsevyystason valinta:

Tavanomaiset merkitsevyystasot 1/2

- Koska testeissä halutaan ensisijaisesti suojautua *hylkäysvirhettä* vastaan, testin merkitsevyystasoksi α on tapana valita pieniä lukuja.
- **Ns. tavanomaiset merkitsevyystasot** ovat
  - $\alpha = 0.05$
  - $\alpha = 0.01$
  - $\alpha = 0.001$
- Testin merkitsevyystasoa α valittaessa on aina syytä ottaa huomioon *väärän päätöksen seuraukset*.

Merkitsevyystason valinta:

Tavanomaiset merkitsevyystasot 2/2

- Jos nollahypoteesi H_0 voidaan hylätä merkitsevyystasolla $\alpha = 0.05$, niin sanotaan:
Testisuuren arvo (tai testin tulos) on **melkein merkitsevä**.
- Jos nollahypoteesi H_0 voidaan hylätä merkitsevyystasolla $\alpha = 0.01$, niin sanotaan:
Testisuuren arvo (tai testin tulos) on **merkitsevä**.
- Jos nollahypoteesi H_0 voidaan hylätä merkitsevyystasolla $\alpha = 0.001$, niin sanotaan:
Testisuuren arvo (tai testin tulos) on **erittäin merkitsevä**.

Testin hylkäysalueen määrittäminen yksinkertaisissa testausasetelmissa 1/6

- Testin *hylkäysalue* riippuu yksinkertaisissa testausasetelmissa
  - paitsi valitusta merkitsevyystasosta α – myös *vaihtoehtoisen hypoteesin muodosta*.
- Olkoon parametria θ koskeva nollahypoteesi yksinkertaista muotoa
$$H_0 : \theta = \theta_0$$
- Valitaan testin *merkitsevyystasoksi* α .

Testin hylkäysalueen määrittäminen yksinkertaisissa testausasetelmissä 2/6

- Oletetaan, että *testisuureena* on (jatkuva) satunnaismuuttuja Z .
- Tehdään testisuureesta Z seuraavat oletukset:
  - (1) Testisuureen Z mahdolliset arvot kuuluvat väliin (a, b) , jossa voi olla $a = -\infty$ ja/tai $b = +\infty$.
  - (2a) Testisuureella Z on taipumus saada *suuria* arvoja, jos
$$\theta > \theta_0$$
  - (2b) Testisuureella Z on taipumus saada *pieniä* arvoja, jos
$$\theta < \theta_0$$
- Huomautus:

Oletukset 2a-b pätevät kaikille testisuureille tässä esityksessä.

Testin hylkäysalueen määrittäminen yksinkertaisissa testausasetelmissä 3/6

- Jos vaihtoehtoisena hypoteesina on *yksisuuntainen vaihtoehto*

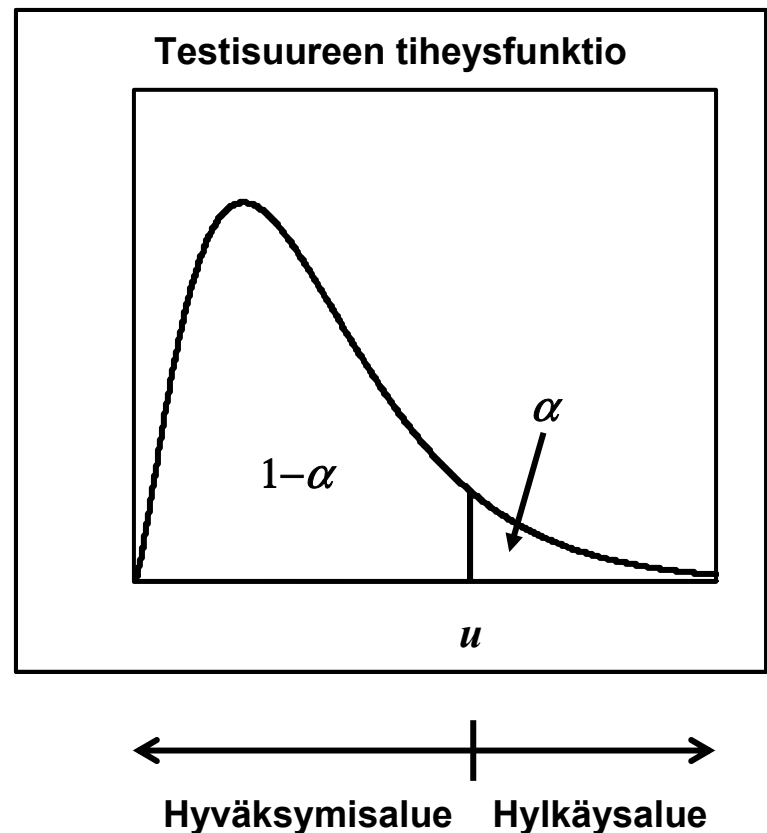
$$H_1 : \theta > \theta_0$$

hylkäysalue on muotoa

$$(u, b)$$

jossa **kriittinen raja** u määrätään siten, että

$$\Pr(Z \geq u \mid H_0) = \alpha$$

Testin hylkäysalueen määrittäminen yksinkertaisissa testausasetelmissä 4/6

- Jos vaihtoehtoisena hypoteesina on *yksisuuntainen vaihtoehto*

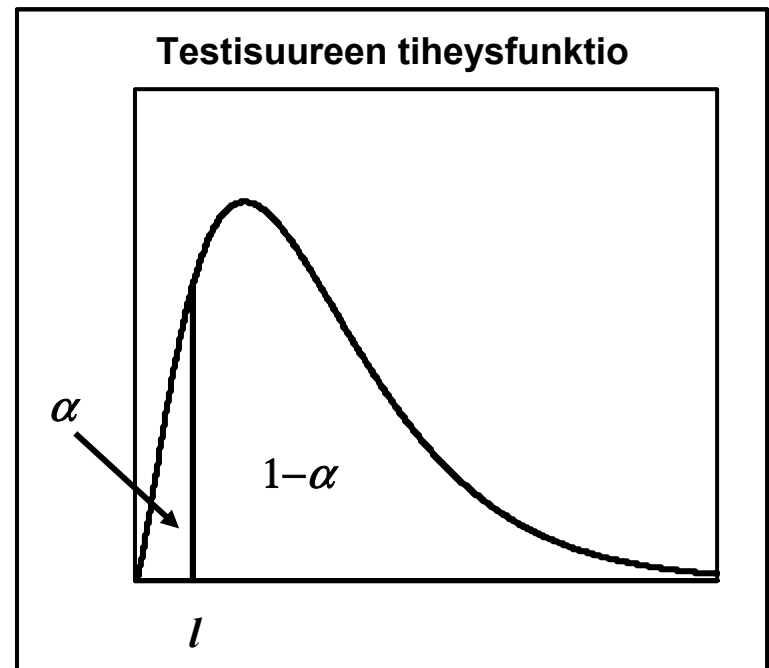
$$H_1 : \theta < \theta_0$$

hylkäysalue on muotoa

$$(a, l)$$

jossa **kriittinen raja** l määrätään siten, että

$$\Pr(Z \leq l \mid H_0) = \alpha$$

← | ————— →
Hylkäysalue Hyväksymisalue

Testin hylkäysalueen määrittäminen yksinkertaisissa testausasetelmissä 5/6

- Jos vaihtoehtoisena hypoteesina on *kaksi-suuntainen vaihtoehto*

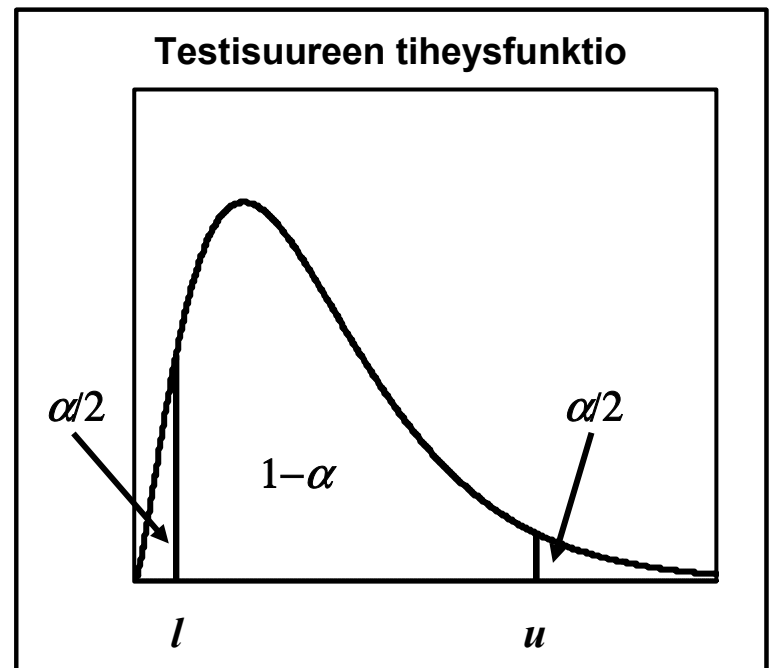
$$H_1 : \theta \neq \theta_0$$

hylkäysalue on muotoa

$$(a, l) \cup (u, b)$$

jossa **kriittiset rajat** l ja u määrätään siten, että

$$\begin{aligned} & \Pr(Z \geq u \mid H_0) \\ &= \Pr(Z \leq l \mid H_0) \\ &= \alpha/2 \end{aligned}$$

← | | →
Hylkäysalue Hyväksymisalue Hylkäysalue

Testin hylkäysalueen määrittäminen yksinkertaisissa testausasetelmissa 6/6

- Oletetaan, että testisuureen Z jakauma on *symmetrinen* origon suhteen.
- Tällöin kalvoilla 3/6-5/6 esitetyille *kriittisille rajoille* pätee:

$$l = -u$$

- Huomautus:

Kalvojen 3/6-5/6 todennäköisyydet ovat *ehdollisia todennäköisyyksiä*, joissa ehtotapahtumana on se, että *nollahypoteesi* H_0 *pätee*.

Siten todennäköisyydet määrätään testisuureen Z jakaumasta, kun jakaumaa määrättäessä on oletettu, että *nollahypoteesi* H_0 *pätee*.

Tilastolliset testit

Tilastollinen testaus

Tilastolliset hypoteesit

Tilastolliset testit ja testisuureet

Virheet testauksessa

Merkitsevyystaso ja testin hylkäysalue

>> Testin p -arvo

Testin suorittaminen

Esimerkki: Normaalijakauman parametreja koskevat testit

Tilastolliset testit ja mitta-asteikot

p -arvo ja merkitsevyystasot

- Nollahypoteesin hylkääminen voidaan perustaa etukäteen valitun merkitsevyystason ja sitä vastaavan hylkäysalueen määrittämisen sijasta testin p -arvoon.
- **Testin p -arvo on pienin merkitsevyystaso, jolla nollahypoteesi H_0 voidaan hylätä.**
- *Tilastolliset ohjelmistot* tulostavat nykyään lähes aina sovellettavan testin p -arvon ja siksi p -arvojen käyttö on *lähes kokonaan syrjäyttänyt* etukäteen valittujen kiinteiden merkitsevyystasojen käytön.

- Testin **p -arvo** määrätään seuraavalla tavalla:
  - (i) Lasketaan valitun *testisuureen arvo* havainnoista.
  - (ii) Määrätään
    - olettaen, että nollahypoteesi H_0 pätee – todennäköisyys sille, että *testisuure saa* (normaaliarvoonsa verrattuna) *niin poikkeuksellisen arvon kuin se on saanut tai vielä poikkeuksellisempia arvoja.*

- Jos testin p -arvoksi saadaan *pieni* luku, *testisuure on saanut arvon, joka kuuluu – nollahypoteesin H_0 pätiessä – epätodennäköisten testisuureen arvojen joukkoon.*
- Siten nollahypoteesi voidaan *hylätä*, jos testin p -arvo on *kyllin pieni*.
- Mitä *pienempi* on testin p -arvo, sitä *vahvempia* todisteita havainnot sisältävät nollahypoteesia H_0 vastaan.
- Huomautus:

Testin p -arvo määrätään *testisuureen Z jakaumasta*, kun jakauma on määrätty *olettaen, että nollahypoteesi H_0 pätee*.

p -arvon frekvenssitulkinta

- Oletetaan, että testausasetelma on sellainen, että yleisen hypoteesin H lisäksi myös *nollahypoteesi* H_0 pätee.
- *Toistetaan* otantaa ja sovelletaan jokaiseen otokseen *samaa testiä*.
- **Tällöin havaitsemme keskimäärin**

p %:ssa

poimittuja otoksia havaittua testisuureen arvoa poikkeavamman testisuureen arvon.

p -arvo ja testi päätössääntönä

- Tilastollinen testi eli *päätössääntö*, joka kertoo jokaisessa yksittäisessä tilanteessa eli jokaiselle otokselle, *onko nollahypoteesi* H_0 *hylättävä vai ei*, voidaan perustaa seuraavalla tavalla testin p -arvoon:
  - (i) Valitaan *pieni* todennäköisyys p_0 .
  - (ii) Määrätään testin p -arvo.

Jos $p < p_0$, *hylätään* nollahypoteesi H_0 ja *hyväksytään* vaihtoehtoinen hypoteesi H_1 .

Jos $p \geq p_0$, *jätetään* nollahypoteesi H_0 *voimaan* .
- Todennäköisyyttä p_0 valittaessa on syytä ottaa huomioon *väärän päätöksen seuraukset* .

p -arvon määrittäminen

yksinkertaisissa testausasetelmissä 1/6

- Testin p -arvo riippuu yksinkertaisissa testausasetelmissä vaihtoehtoisen hypoteesin muodosta.
- Olkoon parametria θ koskeva nollahypoteesi yksinkertaista muotoa

$$H_0 : \theta = \theta_0$$

- Oletetaan yksinkertaisuuden vuoksi, että testisuureen jakauma on *symmetrinen* origon suhteen.

p -arvon määrittäminen

yksinkertaisissa testausasetelmissä 2/6

- Oletetaan, että *testisuureena* on (jatkuva) satunnaismuuttuja Z .
- Tehdään testisuureesta Z seuraavat oletukset:
  - (1) Testisuureen Z mahdolliset arvot kuuluvat väliin (a, b) , jossa voi olla $a = -\infty$ ja $b = +\infty$.
  - (2a) Testisuureella Z on taipumus saada *suuria* arvoja, jos
$$\theta > \theta_0$$
  - (2b) Testisuureella Z on taipumus saada *pieniä* arvoja, jos
$$\theta < \theta_0$$
- Huomautus:

Oletukset 2a-b pätevät kaikille testisuureille tässä esityksessä.

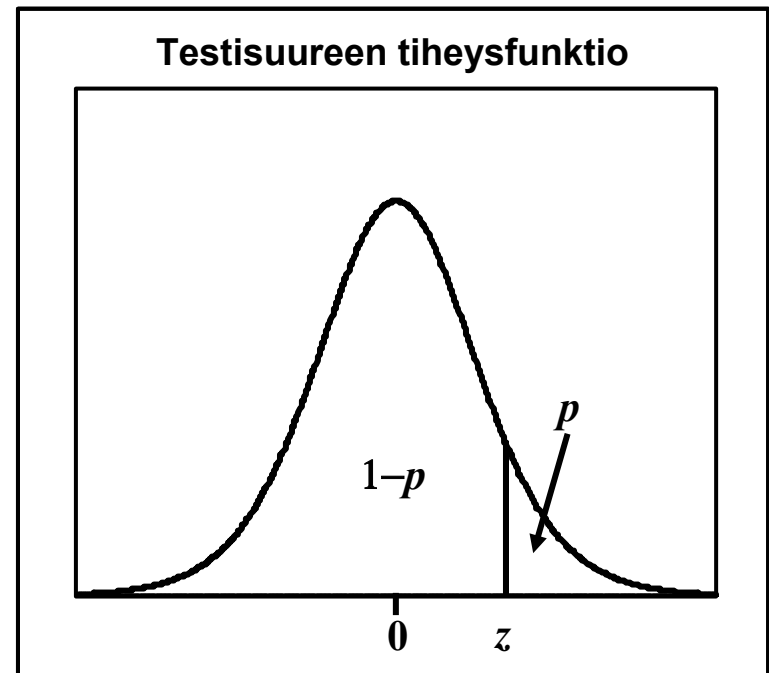
p -arvon määrittäminen yksinkertaisissa testausasetelmissä 3/6

- Olkoon testisuureen Z havainnoista määrätty arvo z .
- Jos vaihtoehtoisena hypoteesina on yksisuuntainen vaihtoehto

$$H_1 : \theta > \theta_0$$

niin testin p -arvo on

$$p = \Pr(Z \geq z \mid H_0)$$

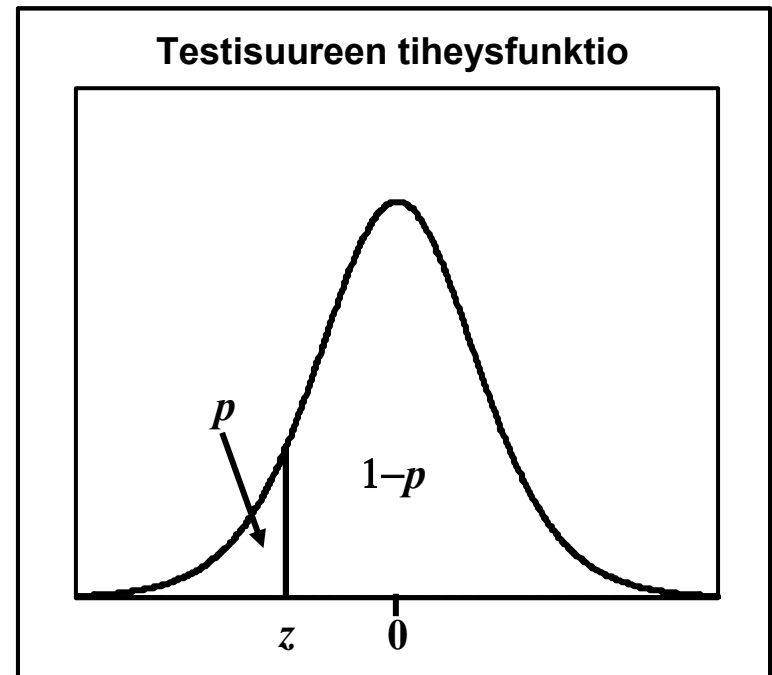
p -arvon määrittäminen yksinkertaisissa testausasetelmissä 4/6

- Olkoon testisuureen Z havainnoista määrätty arvo z .
- Jos vaihtoehtoisena hypoteesina on yksisuuntainen vaihtoehto

$$H_1 : \theta < \theta_0$$

niin testin p -arvo on

$$p = \Pr(Z \leq z \mid H_0)$$

p -arvon määrittäminen

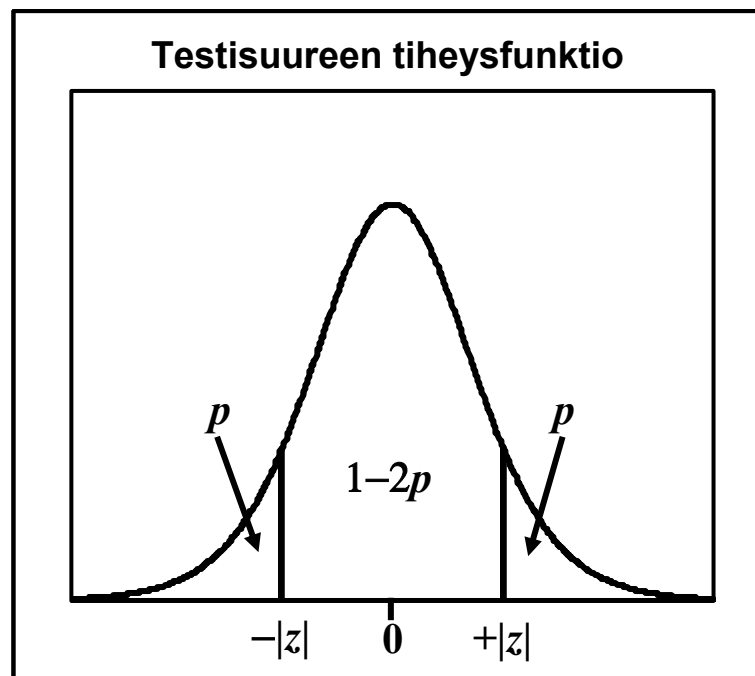
yksinkertaisissa testausasetelmissa 5/6

- Olkoon testisuureen Z havainnoista määrätty arvo z .
- Jos vaihtoehtoisena hypoteesina on *kaksi-suuntainen vaihtoehto*

$$H_1 : \theta \neq \theta_0$$

niin testin p -arvo on

$$2p = 2 \times \Pr(Z \geq |z| \mid H_0)$$

p -arvon määrittäminen

yksinkertaisissa testausasetelmissa 6/6

- Huomautus:

Kalvojen 3/6-5/6 todennäköisyydet ovat *ehdollisia todennäköisyyksiä*, joissa ehtotapahtumana on se, että *nollahypoteesi* H_0 pätee.

Siten todennäköisyydet määrätään testisuureen Z jakaumasta, kun jakaumaa määrättäessä on oletettu, että *nollahypoteesi* H_0 pätee.

Tilastolliset testit

Tilastollinen testaus

Tilastolliset hypoteesit

Tilastolliset testit ja testisuureet

Virheet testauksessa

Merkitsevyytaso ja testin hylkäysalue

Testin p -arvo

>> Testin suorittaminen

Esimerkki: Normaalijakauman parametreja koskevat testit

Tilastolliset testit ja mitta-asteikot

Testin suorittaminen merkitsevyystason valintaan perustuvassa testausmenettelyssä 1/3

- Jos testi perustetaan *merkitsevyystason valintaan*, testin suorittamisessa on seuraavat vaiheet:
  - (1) Asetetaan testin **hypoteesit**:
    - *Yleinen hypoteesi* H
    - Testauksen kohteena oleva *nollahypoteesi* H_0
    - *Vaihtoehtoinen hypoteesi* H_1
  - (2) Valitaan testiä varten **testisuure**.
    - Testisuureen tehtävänä on mitata *havaintojen ja nollahypoteesin* H_0 *yhteensopivuutta*.

Testin suorittaminen merkitsevyystason valintaan perustuvassa testausmenettelyssä 2/3

- (3) Valitaan **merkitsevyystaso** α ja konstruoidaan sitä vastaava **hylkäysalue** testille.
- (4) Poimitaan **otos** niin, että *yleisen hypoteesin* H oletukset *pätevät*.
  - Jos havaintojen sisältämät todisteet nollahypoteesia H_0 vastaan ovat testisuureella mitattuna *kyllin vahvoja*, nollahypoteesi H_0 *hylätään* ja vaihtoehtoinen hypoteesi H_1 *hyväksytään*.
- (5) Määrätään valitun **testisuureen arvo** havainnoista.

Testin suorittaminen merkitsevyystason valintaan perustuvassa testausmenettelyssä 3/3

- (6) Tehdään **päätös** nollahypoteesin hylkäämisestä.
- Jos testisuuren arvo *joutuu hylkäysalueelle*, *hylätään* nollahypoteesi H_0 ja *hyväksytään* vaihtoehtoinen hypoteesi H_1 .
  - Jos testisuuren arvo *ei joudu hylkäysalueelle*, *jätetään* nollahypoteesi H_0 *voimaan*.

Testin suorittaminen p -arvon määrittämiseen perustuvassa testausmenettelyssä 1/3

- Jos testi perustetaan testisuureen arvoa vastaaviin p -arvoihin, testin suorittamisessa on seuraavat vaiheet:
  - (1) Asetetaan testin **hypoteesit**:
    - *Yleinen hypoteesi* H
    - Testauksen kohteena oleva *nollahypoteesi* H_0
    - *Vaihtoehtoinen hypoteesi* H_1
  - (2) Valitaan testiä varten **testisuure**.
    - Testisuureen tehtävänä on mitata *havaintojen ja nollahypoteesin* H_0 *yhteensopivuutta*.

Testin suorittaminen p -arvon määrittämiseen perustuvassa testausmenettelyssä 2/3

- (3) Poimitaan **otos** niin, että *yleisen hypoteesin* H oletukset *pätevät*.
  - Jos havaintojen sisältämät todisteet nollahypoteesia H_0 vastaan ovat testisuureella mitattuna *kyllin vahvoja*, nollahypoteesi H_0 *hylätään* ja vaihtoehtoinen hypoteesi H_1 *hyväksytään*.
- (4) Määrätään valitun **testisuureen arvo** havainnoista.
- (5) Määrätään testisuureen havaittua arvoa vastaava **p -arvo**.

Testin suorittaminen p -arvon määrittämiseen perustuvassa testausmenettelyssä 3/3

- (6) Tehdään **päätös** nollahypoteesin hylkäämisestä.
- Jos testin p -arvo *on* *kyllin pieni*, *hylätään* nollahypoteesi H_0 ja *hyväksytään* vaihtoehtoinen hypoteesi H_1 .
  - Jos testin p -arvo *ei ole* *kyllin pieni*, *jätetään* nollahypoteesi H_0 *voimaan*.

Tilastolliset testit

Tilastollinen testaus

Tilastolliset hypoteesit

Tilastolliset testit ja testisuureet

Virheet testauksessa

Merkitsevyystaso ja testin hylkäysalue

Testin p -arvo

Testin suorittaminen

>> **Esimerkki: Normaalijakauman parametreja koskevat testit**

Tilastolliset testit ja mitta-asteikot

Testausasetelma 1/6

- Kone tekee ruuveja, joiden **tavoitepituus** on 10 cm.
- Oletetaan, että ruuvien *pituus vaihtelee satunnaisesti* noudattaen normaalijakaumaa.
- Valmistuserää pidetään myyntikelpoisena, jos erän ruuvien pituudet *eivät vaihtele liian paljon* ja ruuvit ovat *keskimäärin* oikean mittaisia:
Ruuvien pituuksien varianssi ei saa ylittää *tilastollisesti merkitsevästi* arvoa 0.01 cm² ja ruuvien keskipituus ei saa poiketa *tilastollisesti merkitsevästi* pituuden tavoitearvosta 10 cm.

Testausasetelma 2/6

- Ruuvien pituutta *valvotaan* seuraavalla tavalla:
  - (i) Jokaisesta valmistuserästä ruuveja poimitaan *yksinkertainen satunnaisotos*.
  - (ii) Otokseen poimittujen ruuvien *pituudet mitataan*.
  - (iii) Otokseen poimittujen ruuvien **pituuksien otosvarianssia verrataan arvoon 0.01 cm^2 ja pituuksien aritmeettista keskiarvoa verrataan ruuvien tavoitepituuteen 10 cm**.
  - (v) Jos otokseen poimittujen ruuvien pituuksien varianssi on *liian suuri* tai pituuksien aritmeettinen keskiarvo poikkeaa pituuden tavoitearvosta *liian paljon*, niin *valmistuserä hylätään*.
- Seuraavassa näytetään, miten ruuvien pituuden valvonnassa käytetään hyväksi **tilastollista testausta**.

Testausasetelma 3/6

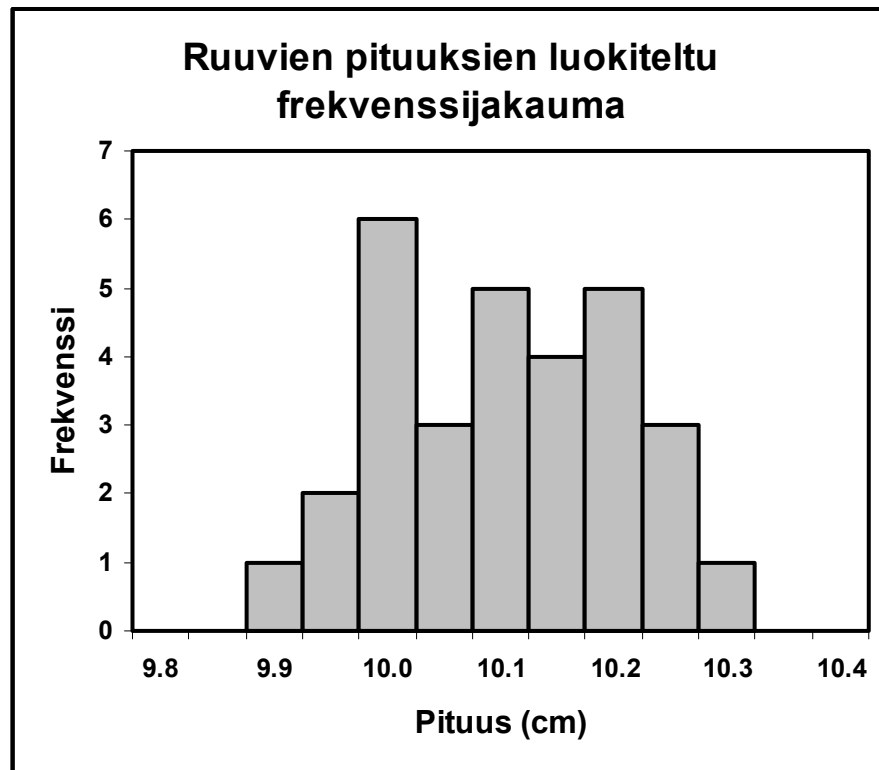

- Oletetaan, että valmistuserän ruuvien joukosta on poimittu **yksinkertainen satunnaisotos**, jonka *koko* $n = 30$ ja otokseen poimittujen ruuvien pituudet on mitattu.
- Taulukko oikealla esittää otokseen poimittujen ruuvien pituuksien *luokiteltua frekvenssijakaumaa*.
- Huomautus:
Aineistoa on käsitelty myös luvuissa **Tilastollisten aineistojen kuvaaminen ja Väliestimointi**.

Luokkavälit	Luokkafrekvenssit
(9.85,9.90]	1
(9.90,9.95]	2
(9.95,10.00]	6
(10.00,10.05]	3
(10.05,10.10]	5
(10.10,10.15]	4
(10.15,10.20]	5
(10.20,10.25]	3
(10.25,10.30]	1

Testausasetelma 4/6

- Kuva oikealla esittää otokseen poimittujen ruuvien pituuksien luokiteltua frekvenssijakaumaa vastaavaa *histogrammia*.
- *Luokkavälit* määräävät histogrammin suorakaiteiden *kannat*.
- Suorakaiteiden *korkeudet* on valittu niin, että suorakaiteiden *pinta-alat* suhtautuvat toisiinsa kuten vastaavat *luokka-frekvenssit*.

Testausasetelma 5/6

- Yhteenveto otostiedoista:

Pituuksien *aritmeettinen keskiarvo*:

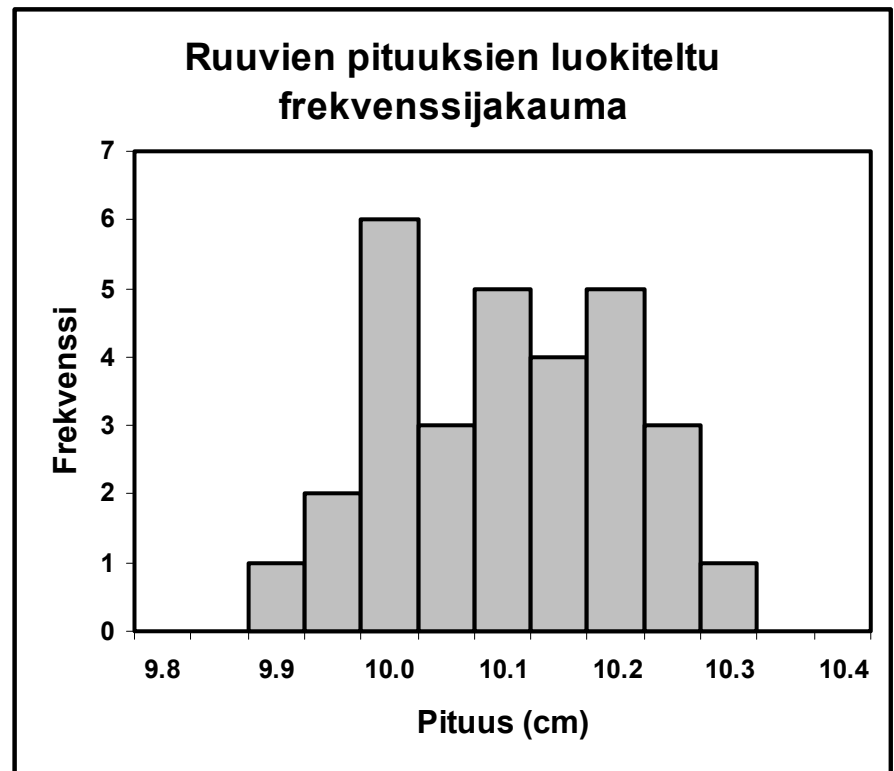
$$\bar{X} = 10.09 \text{ cm}$$

Pituuksien *otoskeskihajonta*:

$$s = 0.1038 \text{ cm}$$

- Huomautus:

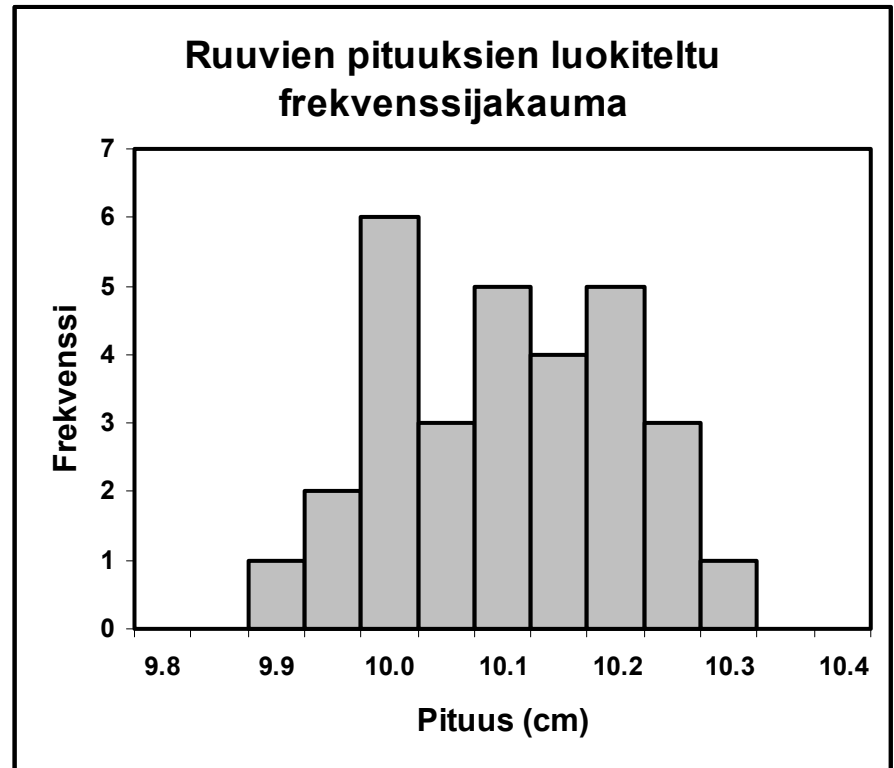
Jos otantaa toistetaan, kaikki otoksia koskevat tiedot (sekä havaintoarvot että havaintoarvoista lasketut otostunnusluvut) *vaihtelevat satunnaisesti* otoksesta toiseen.

Esimerkki: Normaalijakauman parametreja koskevat testit

Testausasetelma 6/6

- Kysymys:
Onko otosinformaatio sopusoinnussa ruuvien pituuden varianssille ja odotusarvolle asetettujen tavoitearvojen kanssa?
- Vastataan kysymykseen konstruoimalla tarkoitukseen sopivat **tilastolliset testit**.

Esimerkki: Normaalijakauman parametreja koskevat testit

Testausasetelmaa koskevat hypoteesit 1/2

- Määritellään satunnaismuuttuja X :

$X =$ ruuvien pituus

- **Yleinen hypoteesi H :**

Otokseen poimittujen ruuvien pituudet *eivät riipu toisistaan* ja ruuvien pituudet *vaihtelevat satunnaisesti noudattaen normaalijakaumaa*:

$$H : X_1, X_2, \dots, X_n \perp$$

$$X_i \sim N(\mu, \sigma^2), i = 1, 2, \dots, n$$

Pidämme koko testauksen ajan kiinni yleisestä hypoteesista H .

Esimerkki: Normaalijakauman parametreja koskevat testit

Testausasetelmaa koskevat hypoteesit 2/2

- **Nollahypoteesi H_{10} :**

Ruuvien pituuksien varianssi *on korkeintaan* 0.01 cm^2 :

$$H_{10} : \sigma^2 = \sigma_0^2 \leq 0.01 \text{ cm}^2$$

- **Vaihtoehtoinen hypoteesi H_{11} :**

Ruuvien pituuksien varianssi *on suurempi kuin* 0.01 cm^2 :

$$H_{11} : \sigma^2 = \sigma_0^2 > 0.01 \text{ cm}^2$$

- **Nollahypoteesi H_{20} :**

Ruuvien pituuksien odotusarvo *yhtyy pituuden tavoitearvoon* 10 cm :

$$H_{20} : \mu = \mu_0 = 10 \text{ cm}$$

- **Vaihtoehtoinen hypoteesi H_{21} :**

Ruuvien pituuksien odotusarvo *poikkeaa pituuden tavoitearvosta* 10 cm :

$$H_{21} : \mu \neq \mu_0 = 10 \text{ cm}$$

Testit

- Ruuvien pituuksien *varianssia* koskevaa nollahypoteesia

$$H_{10} : \sigma^2 = \sigma_0^2 \leq 0.01 \text{ cm}^2$$

voidaan testata ns. **χ^2 -testillä**.

- Ruuvien pituuksien *odotusarvoa* koskevaa nollahypoteesia

$$H_{20} : \mu = \mu_0 = 10 \text{ cm}$$

voidaan testata ns. **t -testillä**.

χ^2 -testi varianssille: Hypoteesit

- **Yleinen hypoteesi H :**

Otokseen poimittujen ruuvien pituudet *eivät riipu toisistaan* ja ruuvien pituudet *vaihtelevat satunnaisesti noudattaen normaalijakaumaa*:

$$H : X_1, X_2, \dots, X_n \perp$$

$$X_i \sim N(\mu, \sigma^2), i = 1, 2, \dots, n$$

- **Nollahypoteesi H_{10} :**

Ruuvien pituuksien varianssi *on korkeintaan* 0.01 cm^2 :

$$H_{10} : \sigma^2 = \sigma_0^2 \leq 0.01 \text{ cm}^2$$

- **Vaihtoehtoinen hypoteesi H_{11} :**

Ruuvien pituuksien varianssi *on suurempi kuin* 0.01 cm^2 :

$$H_{11} : \sigma^2 = \sigma_0^2 > 0.01 \text{ cm}^2$$

Testisuure ja sen jakauma 1/3

- Käytetään testisuureena χ^2 -testisuuretta

$$\chi^2 = \frac{(n-1)s^2}{\sigma_0^2}$$

jossa

$$s^2 = \frac{1}{n-1} \sum_{i=1}^n (X_i - \bar{X})^2$$

havaintojen (harhaton) otosvarianssi ja

$$\sigma_0^2$$

nollahypoteesin H_{10} kiinnittämä parametrin σ^2 arvo.

Testisuure ja sen jakauma 2/3

- Voidaan osoittaa, että χ^2 -testisuure

$$\chi^2 = \frac{(n-1)s^2}{\sigma_0^2}$$

noudattaa **χ^2 -jakaumaa** vapauastein $(n - 1)$, jos yleinen hypoteesi H ja oletus

$$\sigma^2 = \sigma_0^2 = 0.01 \text{ cm}^2$$

pätevät (ks. lukua **Otokset ja otosjakaumat**):

$$\chi^2 \sim \chi^2(n-1)$$

Testisuure ja sen jakauma 3/3

- Esimerkin tapauksessa otokseen poimittujen ruuvien pituuksien *aritmeettinen keskiarvo* on

$$\bar{X} = 10.09 \text{ cm}$$

otokseen poimittujen ruuvien pituuksien *otoskeskihajonta* on

$$s = 0.1038 \text{ cm}$$

ja *nollahypoteesin* H_{10} *kiinnittämä parametrin* σ^2 *arvo* on

$$\sigma_0^2 = 0.01 \text{ cm}^2$$

- Siten χ^2 -*testisuureen arvoksi* saadaan

$$\chi^2 = \frac{(n-1)s^2}{\sigma_0^2} = \frac{(30-1) \times 0.1038^2}{0.01} = 31.246$$

Testisuureen normaaliarvo

- Voidaan osoittaa, että χ^2 -testisuureen

$$\chi^2 = \frac{(n-1)s^2}{\sigma_0^2}$$

normaaliarvo eli χ^2 -testisuureen *odotusarvo oletuksen*

$$\sigma^2 = \sigma_0^2 = 0.01 \text{ cm}^2$$

pätiessä on

$$E(\chi^2 \mid \sigma^2 = \sigma_0^2) = n - 1$$

- Siten χ^2 -testisuureen normaaliarvoonsa $(n - 1)$ verrattuna *suuret* ja *pienet* arvot viittaavat siihen, että *nollahypoteesi* H_{10} *ei päde*.

Testin hylkäysalueen määrittäminen 1/5

- Valitaan **merkitsevyystasoksi**

$$\alpha = 0.05$$

- Koska *vaihtoehtoinen hypoteesi*

$$H_{11} : \sigma^2 = \sigma_0^2 > 0.01 \text{ cm}^2$$

on *yksisuuntainen*, hylkäysalueen määrittämistä varten valitaan **kriittinen arvo** χ_α^2 siten, että

$$\Pr(\chi^2 \geq \chi_\alpha^2) = 0.05$$

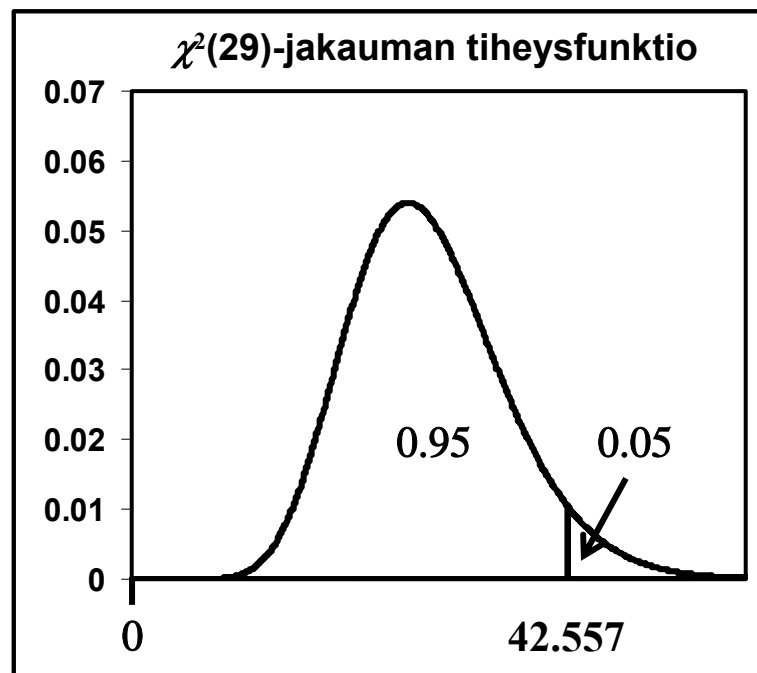
jossa satunnaismuuttuja χ^2 noudattaa χ^2 -jakaumaa vapausastein $n - 1 = 29$.

- Kriittinen raja χ_α^2 toteuttaa ehdon

$$\Pr(\chi^2 \leq \chi_\alpha^2) = 1 - \alpha = 0.95$$

Testin hylkäysalueen määrääminen 2/5

- χ^2 -jakauman *taulukosta* nähdään, että
$$\Pr(\chi^2 \geq 42.557) = 0.05$$
kun vapausasteiden lukumäärä
$$n - 1 = 29$$
- Siten *kriittinen raja* on:
$$\chi_{0.05}^2 = 42.557$$
- Kuvio oikealla havainnollistaa kriittisen rajan määräämistä.

Testin hylkäysalueen määrittäminen 3/5

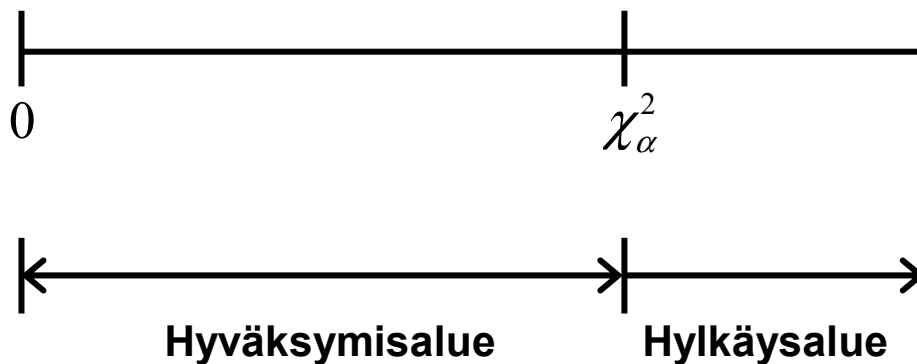

- Valitaan χ^2 -testin **hylkäysalueeksi**
 $(\chi_\alpha^2, +\infty)$
- Jos χ^2 -testisuuren arvo joutuu hylkäysalueelle, *nollahypoteesi*
 $H_{10} : \sigma^2 = \sigma_0^2 \leq 0.01 \text{ cm}^2$
hylätään merkitsevyystasolla α .
- Todennäköisyys, että χ^2 -testisuuren arvo joutuu ehdon $\sigma^2 = \sigma_0^2$ pätiessä hylkäysalueelle on α .
- χ^2 -testin **hyväksymisalue** on muotoa
 $[0, \chi_\alpha^2]$
- Jos χ^2 -testisuuren arvo joutuu hyväksymisalueelle, *nollahypoteesi*
 $H_{10} : \sigma^2 = \sigma_0^2 \leq 0.01 \text{ cm}^2$
jätetään voimaan merkitsevyystasolla α .

Testin hylkäysalueen määrääminen 4/5

- χ^2 -testin **hylkäys-** ja **hyväksymisalueita** voidaan kuvata *yksi-suuntaisen vaihtoehdoisen hypoteesin tapauksessa* alla olevalla kuviolla:

- Kriittinen raja χ_α^2 määrätään niin, että

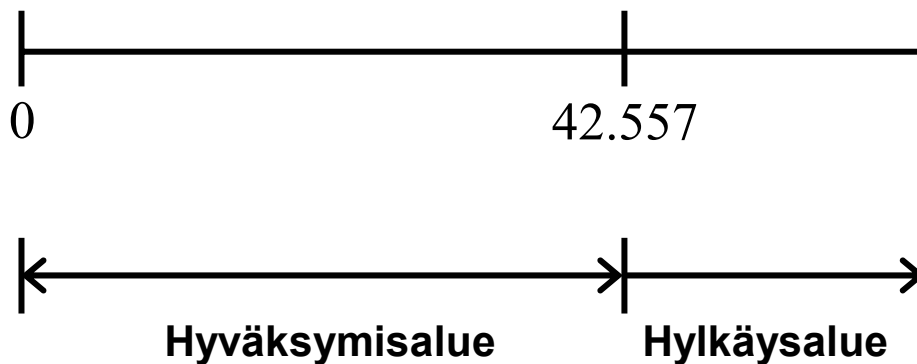
$$\Pr(\chi^2 \geq \chi_\alpha^2) = \alpha$$

jolloin

$$\Pr(\chi^2 \leq \chi_\alpha^2) = 1 - \alpha$$

Testin hylkäysalueen määrittäminen 5/5

- Esimerkin tapauksessa χ^2 -testin **hylkäys-** ja **hyväksymisalueet** saavat seuraavan muodon:

- Kriittinen raja 42.557 on määrätty niin, että

$$\Pr(\chi^2 \geq 42.557) = 0.05$$

jolloin

$$\Pr(\chi^2 \leq 42.557) = 0.95$$

Testin tulos

- Esimerkin tapauksessa otoksesta määrätty χ^2 -testisuureen arvo on *pienempi kuin kriittinen arvo χ_α^2* :

$$\chi^2 = 31.246 < 42.557 = \chi_\alpha^2$$

- *Koska testisuureen arvo on joutunut hyväksymisalueelle, voimme jättää nollahypoteesin*

$$H_{10} : \sigma^2 = \sigma_0^2 \leq 0.01 \text{ cm}^2$$

voimaan *merkitsevyystasolla*

$$\alpha = 0.05$$

- Johtopäätös:

Ruuvien pituuden varianssi ei ole tilastollisesti merkitsevästi arvoa 0.01 cm² suurempi.

Merkitsevyystason frekvenssitulkinta

- Oletetaan, että kone tekee jatkuvasti ruuveja, joiden *pituuden varianssi on hyväksyttävän suuruista*.
- Tällöin siis nollahypoteesi
$$H_{10} : \sigma^2 = \sigma_0^2 \leq 0.01 \text{ cm}^2$$
pätee koko ajan.
- Oletetaan, että poimimme koneen tekemien ruuvien joukosta toistuvasti uusia, samankokoisia otoksia ja testaamme nollahypoteesia H_{10} jokaisen otoksen perusteella käyttämällä merkitsevyystasona lukua
$$\alpha = 0.05$$
- **Tällöin joudumme hylkäämään nollahypoteesin H_{10} keskimäärin 5 kertaa 100:sta, vaikka nollahypoteesi H_{10} pätee koko ajan.**

Testin p -arvo

- Esimerkin tapauksessa otoksesta määrätty χ^2 -testisuureen arvoa 31.270 vastaava **p -arvo** on χ^2 -jakauman taulukoiden mukaan

$$p = \Pr(\chi^2 > 31.270) > 0.1$$

mikä merkitsee sitä, että χ^2 -testisuure saa normaaliarvoonsa nähden arvoa 31.270 poikkeuksellisempia arvoja todennäköisyydellä, joka on suurempi kuin 0.1, *jos nollahypoteesi*

$$H_{10} : \sigma^2 = \sigma_0^2 \leq 0.01 \text{ cm}^2$$

pätee.

- Siten emme voi hylätä nollahypoteesia H_{01} millään tavanomaisella merkitsevyystasolla.

t-testi odotusarvolle: Hypoteesit

- **Yleinen hypoteesi H :**

Otokseen poimittujen ruuvien pituudet *eivät riipu toisistaan* ja ruuvien pituudet *vaihtelevat satunnaisesti noudattaen normaalijakaumaa*:

$$H : X_1, X_2, \dots, X_n \perp \\ X_i \sim N(\mu, \sigma^2), i = 1, 2, \dots, n$$

- **Nollahypoteesi H_{20} :**

Ruuvien pituuksien odotusarvo *yhtyy pituuden tavoitearvoon* 10 cm:

$$H_{20} : \mu = \mu_0 = 10 \text{ cm}$$

- **Vaihtoehtoinen hypoteesi H_{21} :**

Ruuvien pituuksien odotusarvo *poikkeaa pituuden tavoitearvosta* 10 cm:

$$H_{21} : \mu \neq \mu_0 = 10 \text{ cm}$$

Testisuure ja sen jakauma 1/3

- Käytetään testisuurena *Studentin t-testisuuretta*

$$t = \frac{\bar{X} - \mu_0}{s / \sqrt{n}}$$

jossa

$$\bar{X} = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n X_i$$

on havaintojen *aritmeettinen keskiarvo*

$$s^2 = \frac{1}{n-1} \sum_{i=1}^n (X_i - \bar{X})^2$$

havaintojen (harhaton) *otosvarianssi* ja

μ_0

nollahypoteesin H_{20} kiinnittämä parametrin μ arvo.

Testisuure ja sen jakauma 2/3

- Voidaan osoittaa, että t -testisuure

$$t = \frac{\bar{X} - \mu_0}{s / \sqrt{n}}$$

noudattaa Studentin **t -jakaumaa** vapaustein $(n - 1)$, jos yleinen hypoteesi H ja nollahypoteesi

$$H_{20} : \mu = \mu_0$$

pätevät (ks. lukua **Otokset ja otosjakaumat**):

$$t \sim t(n - 1)$$

- t -testisuure mittaa havaintojen aritmeettisen keskiarvon $\bar{X}$ ja nollahypoteesin H_{20} kiinnittämän parametrin μ arvon μ_0 tilastollista etäisyyttä, jossa mittayksikkönä on aritmeettisen keskiarvon $\bar{X}$ keskivirheen $\sigma / \sqrt{n}$ estimaattori $s / \sqrt{n}$.

Testisuure ja sen jakauma 3/3

- Esimerkin tapauksessa otokseen poimittujen ruuvien pituuksien *aritmeettinen keskiarvo* on

$$\bar{X} = 10.09 \text{ cm}$$

otokseen poimittujen ruuvien pituuksien *otoskeskihajonta* on

$$s = 0.1038 \text{ cm}$$

ja *nollahypoteesin* H_{20} *kiinnittämä parametrin* μ *arvo* on

$$\mu_0 = 10 \text{ cm}$$

- Siten *t*-testisuureen arvoksi saadaan

$$t = \frac{\bar{X} - \mu_0}{s / \sqrt{n}} = \frac{10.09 - 10}{0.1038 / \sqrt{30}} = 4.749$$

Testisuureen normaaliarvo

- Voidaan osoittaa, että t -testisuureen

$$t = \frac{\bar{X} - \mu_0}{s / \sqrt{n}}$$

normaaliarvo eli t -testisuureen *odotusarvo nollahypoteesin*

$$H_{20} : \mu = \mu_0$$

pätiessä on

$$E(t \mid H_{20}) = 0$$

- Siten t -testisuureen itseisarvoltaan *suuret* arvot viittaavat siihen, että *nollahypoteesi* H_{20} *ei päde*.
- Huomautus:
 t -testisuureen jakauma on *symmetrinen* origon suhteen.

Testin hylkäysalueen määrittäminen 1/5

- Valitaan **merkitsevyystasoksi**

$$\alpha = 0.05$$

- Koska *vaihtoehtoinen hypoteesi* $H_{21} : \mu \neq \mu_0 = 10 \text{ cm}$ on *kaksisuuntainen*, *hylkäysalueen määrittämistä varten valitaan kriittiset arvot* $-t_{\alpha/2}$ ja $+t_{\alpha/2}$ siten, että

$$\Pr(t \leq -t_{\alpha/2}) = \Pr(t \geq +t_{\alpha/2}) = 0.025$$

jossa satunnaismuuttuja t noudattaa *Studentin t -jakaumaa* vapausastein $n - 1 = 29$.

- Kriittiset rajat $-t_{\alpha/2}$ ja $+t_{\alpha/2}$ toteuttavat ehdon

$$\Pr(-t_{\alpha/2} \leq t \leq +t_{\alpha/2}) = 1 - \alpha = 0.95$$

- Huomaa, että merkitsevyystasoon α liittyvät kriittiset arvot ovat tässä (kaksisuuntaisen vaihtoehtoisen hypoteesin) tapauksessa täsmälleen samat kuin *luottamustasoon* $(1 - \alpha)$ liittyvät *luottamuskertoimet*; ks. lukua **Väliestimointi**.

Testin hylkäysalueen määrittäminen 2/5

- t*-jakauman taulukoista nähdään, että

$$\Pr(t \geq +2.045) = 0.025$$

$$\Pr(t \leq -2.045) = 0.025$$

kun vapausasteiden lukumäärä

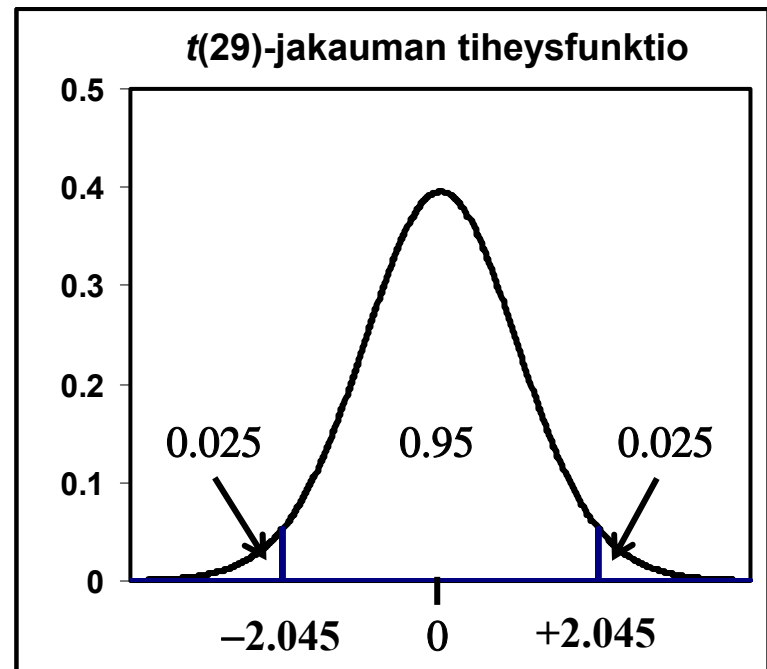
$$n - 1 = 29$$

- Siten kriittiset rajat ovat:

$$+t_{0.025} = +2.045$$

$$-t_{0.025} = -2.045$$

- Kuvio oikealla havainnollistaa kriittisten rajojen määrittämistä.

Testin hylkäysalueen määrittäminen 3/5

- Valitaan t -testin **hylkäysalueeksi**

$$(-\infty, -t_{\alpha/2}) \cup (+t_{\alpha/2}, +\infty)$$

- Jos t -testisuureen arvo joutuu hylkäysalueelle, *nollahypoteesi*

$$H_{20} : \mu = \mu_0$$

hylätään merkitsevyystasolla α .

- Todennäköisyys, että t -testisuureen arvo joutuu nollahypoteesin H_{20} pätiessä hylkäysalueelle on α .

- t -testin **hyväksymisalue** on muotoa

$$[-t_{\alpha/2}, +t_{\alpha/2}]$$

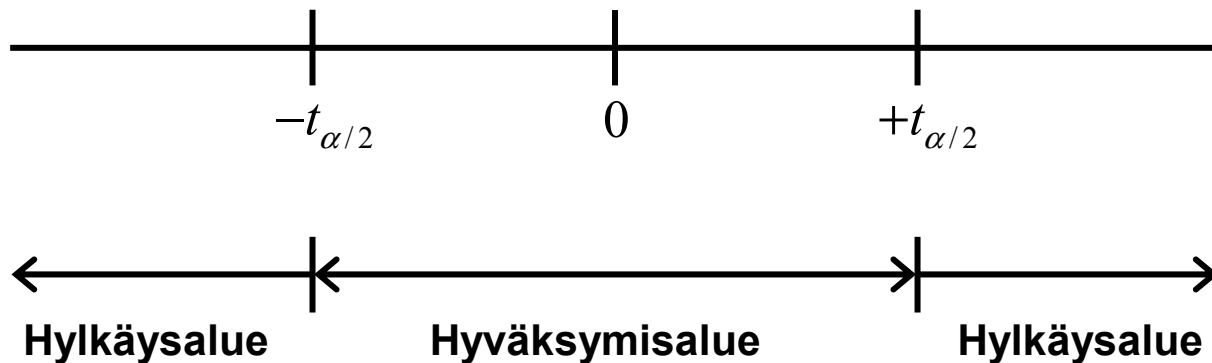
- Jos t -testisuureen arvo joutuu hyväksymisalueelle, *nollahypoteesi*

$$H_{20} : \mu = \mu_0$$

jätetään voimaan merkitsevyystasolla α .

Testin hylkäysalueen määrittäminen 4/5

- t -testin **hylkäys-** ja **hyväksymisalueita** voidaan kuvata *kaksi-suuntaisen vaihtoehtoisen hypoteesin tapauksessa* alla olevalla kaaviolla:

- Kriittiset rajat $-t_{\alpha/2}$ ja $+t_{\alpha/2}$ määrätään niin, että

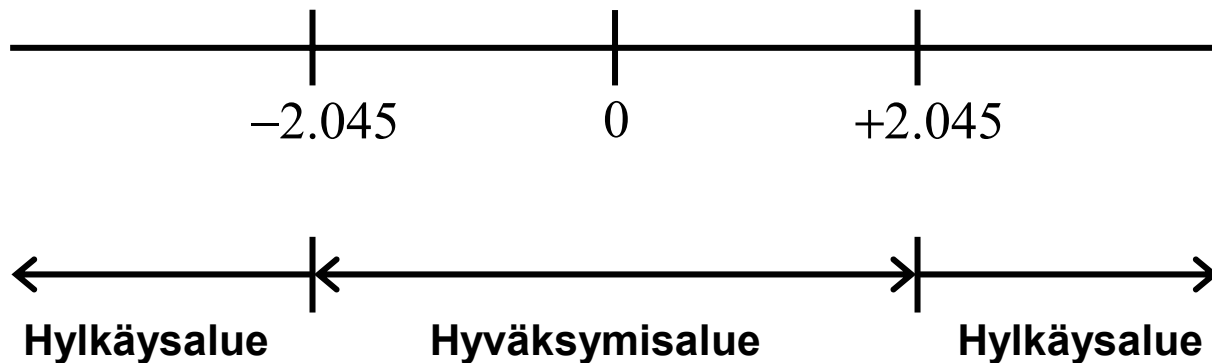
$$\Pr(t \leq -t_{\alpha/2}) = \Pr(t \geq +t_{\alpha/2}) = \alpha/2$$

jolloin

$$\Pr(-t_{\alpha/2} \leq t \leq +t_{\alpha/2}) = 1 - \alpha$$

Testin hylkäysalueen määrittäminen 5/5

- Esimerkin tapauksessa t -testin **hylkäys-** ja **hyväksymisalueet** saavat seuraavan muodon:

- Kriittiset rajat -2.045 ja $+2.045$ on määrätty niin, että

$$\Pr(t \leq -2.045) = \Pr(t \geq +2.045) = 0.025$$

jolloin

$$\Pr(-2.045 \leq t \leq +2.045) = 0.95$$

Testin tulos

- Esimerkin tapauksessa otoksesta määrätty *t*-testisuureen arvo on suurempi kuin kriittinen arvo $+t_{\alpha/2}$:

$$t = 4.749 > 2.045 = +t_{0.025}$$

- Koska testisuureen arvo on joutunut hylkäysalueelle, **voimme hylätä nollahypoteesin**

$$H_0 : \mu = \mu_0 = 10 \text{ cm}$$

ja hyväksyä vaihtoehdoisen hypoteesin

$$H_0 : \mu \neq \mu_0 = 10 \text{ cm}$$

merkitsevyystasolla

$$\alpha = 0.05$$

- Johtopäätös: **Ruuvien keskimääräinen pituus poikkeaa tilastollisesti merkitsevästi tavoitearvostaan 10 cm.** Saattaa olla syytä pysäyttää ruuveja valmistava kone tarkistusta varten.

Merkitsevyystason frekvenssitulkinta

- Oletetaan, että kone tekee jatkuvasti *keskimäärin oikean mittaisia ruuveja*.
- Tällöin siis nollahypoteesi
$$H_{20} : \mu = \mu_0 = 10 \text{ cm}$$
pätee koko ajan.
- Oletetaan, että poimimme koneen tekemien ruuvien joukosta toistuvasti uusia, samankokoisia otoksia ja testaamme nollahypoteesia H_{20} jokaisen otoksen perusteella käyttämällä merkitsevyystasona lukua
$$\alpha = 0.05$$
- **Tällöin joudumme hylkäämään nollahypoteesin H_{20} keskimäärin 5 kertaa 100:sta, vaikka nollahypoteesi H_{20} pätee koko ajan.**

Testin *p*-arvo

- Esimerkin tapauksessa otoksesta määrätty *t*-testisuureen arvoa 4.749 vastaava ***p*-arvo** on *t*-jakauman taulukoiden mukaan

$$p = 2 \times \Pr(t > |4.749|) < 2 \times 0.0005 = 0.001$$

mikä merkitsee sitä, että *t*-testisuure saa normaaliarvoonsa nähden arvoa 4.749 poikkeuksellisempia arvoja todennäköisyydellä, joka on pienempi kuin 0.001, *jos nollahypoteesi*

$$H_{20} : \mu = \mu_0 = 10 \text{ cm}$$

pätee.

- Siten *voimme hylätä nollahypoteesin* H_{20} *kaikilla tavanomaisilla merkitsevyystasoilla.*

Tilastolliset testit

Tilastollinen testaus

Tilastolliset hypoteesit

Tilastolliset testit ja testisuureet

Virheet testauksessa

Merkitsevyystaso ja testin hylkäysalue

Testin p -arvo

Testin suorittaminen

Esimerkki: Normaalijakauman parametreja koskevat testit

>> Tilastolliset testit ja mitta-asteikot

Mitta-asteikot ja tilastolliset testit

- Havaintojen *mitta-asteikolliset ominaisuudet ohjaavat testin valintaa.*

Mitta-asteikot: ks. lukua **Tilastollisten aineistojen kerääminen ja mittaaminen.**

- Tilastolliset testit voidaan ryhmitellä havaintojen mitta-asteikollisten ominaisuuksien suhteen seuraavalla tavalla:
  - **Suhde- (ja välimatka-) asteikollisten muuttujien testit**
  - **Järjestysasteikollisten muuttujien testit**
  - **Laatueroasteikollisten muuttujien testit**

Testejä suhdeasteikollisille muuttujille

- **Suhde- (ja välimatka-) asteikollisten muuttujien testejä:**
  - **Yhden otoksen t -testi odotusarvolle**
  - **Kahden riippumattoman otoksen t -testi A odotusarvoille: Yleinen tapaus**
  - **Kahden riippumattoman otoksen t -testi B odotusarvoille: Yhtä suurten varianssien tapaus**
  - **t -testi parivertailuille**
  - **Yhden otoksen χ^2 -testi varianssille**
  - **Kahden riippumattoman otoksen F -testi variansseille eli varianssien vertailutesti**
- **Ks. lukua Testejä suhdeasteikollisille muuttujille.**

Testejä järjestysasteikollisille muuttujille

- **Järjestysasteikollisten muuttujien testejä:**
  - **Merkkitesti**
  - **Wilcoxonin rankitesti**
  - **Mannin ja Whitneyyn testi eli Wilcoxonin rankisummatesti**
- **Ks. lukua Testejä järjestysasteikollisille muuttujille.**

Testejä laatueroasteikollisille muuttujille

- **Laatueroasteikollisten muuttujien testejä:**
  - **Testi suhteelliselle osuudelle**
  - **Suhteellisten osuuksien vertailutesti**
- **Ks. lukua Testejä laatueroasteikollisille muuttujille.**